

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา

ประเทศไทยเป็นประเทศแนวหน้าในด้านการท่องเที่ยวในภูมิภาคเอเชีย การท่องเที่ยวก่อให้เกิดรายได้ที่เป็นเงินตราต่างประเทศเป็นจำนวนกว่า 300,000 ล้านบาทต่อปี จากนักท่องเที่ยวนานาชาติ ประมาณ 9.5 ล้านคน ลักษณะของนักท่องเที่ยวก็มีแนวโน้มเปลี่ยนไปจากการแสวงหาความบันเทิงเป็นสาระบันเทิง ดังนั้น การท่องเที่ยวจึงมิใช่การหาความสนุกสนานเพียงอย่างเดียว การท่องเที่ยวที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้สาระเป็นการท่องเที่ยวแนวใหม่ที่มีคุณค่า (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2546)

อย่างไรก็ตาม ผลกระทบจากการท่องเที่ยวมีมากมายที่สำคัญ ได้แก่ ความเสื่อมโทรมของระบบนิเวศและสภาพสิ่งแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยวและบริเวณใกล้เคียงอัน เนื่องมาจากการพัฒนาระบบสาธารณูปโภค และสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ เพื่อรองรับนักท่องเที่ยวที่มีปริมาณเพิ่มขึ้น และรูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวที่มีความหลากหลายมากขึ้น จากการประชุม Earth Summit เมื่อวันที่ 14 มิถุนายน ค.ศ. 1992 ณ กรุงริโอ เดอจาเนโร ประเทศบราซิล ในที่ประชุมมุ่งเน้นสู่ประเด็นการอนุรักษ์สภาพแวดล้อม และสรุปบทเรียนเกี่ยวกับการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ผ่านมา เพื่อมุ่งเน้นสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน ทำให้เกิดแนวคิดของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ซึ่งเกิดจากกระแสเรียกร้องหลัก 3 ประการ คือ กระแสความต้องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม กระแสความต้องการศึกษาเรียนรู้ และกระแสความต้องการพัฒนา โดยให้ประชาชนในท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วม

จังหวัดแม่ฮ่องสอนเป็นจังหวัดที่มีพื้นที่ป่าอุดมสมบูรณ์พื้นที่ทำการเกษตรมีน้อย จากภาพถ่ายดาวเทียม เมื่อปี 2543 จังหวัดแม่ฮ่องสอน มีพื้นที่ป่า 11,433.4 ตารางกิโลเมตร หรือ 89.66% ของเนื้อที่จังหวัด (กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช, 2547) นอกจากความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่ป่าแล้วยังมีธรรมชาติที่สวยงาม จึงมีนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศเข้ามาท่องเที่ยวในจังหวัดแม่ฮ่องสอนเป็นจำนวนมาก ในปี 2546 มีนักท่องเที่ยว จำนวน 268,347 คน รายได้จากการท่องเที่ยว จำนวน 1,132.02 ล้านบาท ปี 2547 มีนักท่องเที่ยว จำนวน 301,479 คน รายได้จากการท่องเที่ยว จำนวน 1,276.19 ล้านบาท (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย

สำนักงานภาคเหนือเขต 1 เชียงใหม่, ลำพูน, ลำปาง, แม่ฮ่องสอน, 2548) ยุทธศาสตร์ในการพัฒนาจังหวัดจึงได้เน้นเรื่องการท่องเที่ยวเป็นหลัก ดังจะเห็นได้จากวิสัยทัศน์ของจังหวัดแม่ฮ่องสอนที่กำหนดไว้ว่า “จังหวัดแม่ฮ่องสอนเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์รักษาสีเขียวและทรัพยากรธรรมชาติ เพิ่มบทบาทการค้าชายแดน ดำเนินการตามแผนพัฒนาคุณภาพชีวิต” (จังหวัดแม่ฮ่องสอน, 2547)

อุทยานแห่งชาติสาละวิน เดิมเป็นป่าสงวนแห่งชาติป่าสาละวิน และป่าแม่ขวมฝั่งขวา กรมป่าไม้ได้ดำเนินการสำรวจเพื่อจัดตั้งเป็นอุทยานแห่งชาติเมื่อ ปี 2532 ในระยะแรกเป็นอุทยานแห่งชาติ (เตรียมการ) ต่อมาได้มีพระราชกฤษฎีกากำหนดบริเวณที่ดิน ป่าแม่ขวมฝั่งขวาและป่าสาละวินในท้องที่ตำบลแม่คง ตำบลบ้านกาบ ตำบลเสาหิน ตำบลแม่ขวม อำเภอแม่สะเรียง และตำบลแม่สามแลบ อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน เป็นอุทยานแห่งชาติโดยประกาศในราชกิจจานุเบกษาเล่ม 111 ตอนที่ 50 ลงวันที่ 9 พฤศจิกายน 2537 อุทยานแห่งชาติสาละวินมีพื้นที่ 721.52 ตารางกิโลเมตร หรือ 450,950 ไร่ ลักษณะภูมิประเทศเป็นพื้นที่ภูเขาสูงชัน มีเทือกเขาสูงสลับซับซ้อนจากเหนือจดใต้ เป็นส่วนหนึ่งของเทือกเขาถนนธงชัย ความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 200-1,109 เมตร เป็นผืนป่าที่อุดมสมบูรณ์หลากหลายด้วยสัตว์ป่า พรรณไม้นานาชนิด โดยเฉพาะไม้สัก ซึ่งถือว่าเป็นผืนป่าไม้สักที่มีความอุดมสมบูรณ์แห่งหนึ่งของประเทศไทยอุทยานแห่งชาติสาละวินอยู่ติดกับประเทศเมียนมาร์ โดยมีแม่น้ำสาละวิน ซึ่งเป็นแม่น้ำสาละวิน ต้นน้ำอยู่บนเทือกเขาสูงประเทศทิเบต ซึ่งปกคลุมไปด้วยหิมะเช่นเดียวกับแม่น้ำพรหมบุตร แม่น้ำอิระวดี แม่น้ำยั้งจือ แม่น้ำฮวงโห และแม่น้ำโขง ประชาชนที่อาศัยอยู่สองฝั่งแม่น้ำดังกล่าวได้อาศัยน้ำจากหิมะที่ละลายผสมกับน้ำฝนที่ตกในระหว่างการไหลสู่ที่ต่ำเพื่อการอุปโภคบริโภคมาเนิ่นนาน แม่น้ำทั้ง 6 สาย แม่น้ำต้นกำเนิดจากที่เดียวกัน แต่เมื่อไหลลงได้ก็แยกห่างกันออกไปเหมือนรูปพัดและไหลลงทะเลตั้งแต่ทะเลเหลืองจนถึงอ่าวเบงกอล แม่น้ำสาละวินไหลผ่านประเทศจีน เมียนมาร์ ไทย แล้วไหลวกกลับเข้าเมียนมาร์ ลงอ่าวมะตะมะในทะเลอันดามันที่เมืองมะละแหม่ง รวมความยาวแม่น้ำสายนี้ ประมาณ 3,151 กิโลเมตร สองฟากฝั่งแม่น้ำสาละวินไม่มีเมืองใหญ่ๆ ตั้งอยู่ซึ่งต่างกับแม่น้ำอีก 5 สาย ซึ่งมีเมืองสำคัญตั้งอยู่มากมาย ช่วงไหลผ่านประเทศไทยประมาณ 130 กิโลเมตร ใช้เป็นเส้นแบ่งเขตแดนประเทศไทยกับประเทศเมียนมาร์ อยู่ทางทิศตะวันตกของอุทยานแห่งชาติสาละวิน ช่วงเวลาตอนเช้าและเย็น แม่น้ำสาละวินบริเวณบ้านแม่สามแลบและบ้านท่าต่าฝั่งจะมีทิวทัศน์สวยงามมาก ช่วงฤดูหนาวและฤดูแล้งระดับน้ำจะลดต่ำมองเห็นหาดทรายหาดหินสลับกับโขดหินใหญ่ที่สวยงาม เหมาะแก่การกางเต็นท์พักแรมบนหาดหิน หาดทรายและนั่งเรือศึกษาธรรมชาติ และชมความงามของลำน้ำและทิวทัศน์ธรรมชาติริมสองฝั่งลำน้ำสาละวิน นอกจากนี้ ภายในอุทยานแห่งชาติสาละวินยังมีสถานที่ท่องเที่ยวที่น่าสนใจ เช่น ต้นสักที่มีขนาดใหญ่

เป็นอันดับ 2 ของประเทศ รองจากต้นสักใหญ่ที่อำเภอป่าตอง จังหวัดอุตรดิตถ์ มีขนาดโตวัดโดยรอบ 8.32 เมตร น้ำตกรุนแรง ทะเลหมอกยามเช้า เส้นทางเดินศึกษาธรรมชาติ และการเยี่ยมชมวัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิตของชาวกระเหรี่ยง ชาวไทยใหญ่ ที่อาศัยอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติสาละวิน (อุทยานแห่งชาติสาละวิน กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืช, 2548)

ถึงแม้อุทยานแห่งชาติสาละวินจะมีแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นที่สวยงามและน่าสนใจเป็นแหล่งท่องเที่ยวหลัก และมีแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ประเพณีของชนเผ่าเป็นแหล่งท่องเที่ยวรอง แต่จำนวนนักท่องเที่ยวยังมีน้อย ทั้งที่อยู่ห่างจากจังหวัดเชียงใหม่เพียง 196 กิโลเมตร การเดินทางก็สะดวก เนื่องจากมีถนนลาดยางตลอดสาย จากข้อมูลสถิตินักท่องเที่ยวของอุทยานแห่งชาติสาละวิน ปี 2545 มีนักท่องเที่ยว จำนวน 12,781 คน ปี 2546 มีนักท่องเที่ยว 9,679 คน (อุทยานแห่งชาติสาละวิน กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืช, 2547) ดังนั้น ผู้ศึกษาจึงสนใจว่าอุทยานแห่งชาติสาละวิน มีศักยภาพการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศระดับใด มีปัญหา อุปสรรคในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างไร เพื่อวิเคราะห์และเสนอแนะแนวทางในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในอุทยานแห่งชาติสาละวินต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1.2.1 เพื่อศึกษาบริบทและปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับศักยภาพการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศของอุทยานแห่งชาติสาละวิน

1.2.2 เพื่อศึกษาศักยภาพของอุทยานแห่งชาติสาละวินในการส่งเสริมเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

1.2.3 เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของอุทยานแห่งชาติสาละวิน

1.2.4 เพื่อเสนอแนะแนวทางในการพัฒนาศักยภาพของอุทยานแห่งชาติสาละวินให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

1.3 ขอบเขตของการศึกษา

1.3.1 ขอบเขตด้านพื้นที่

การศึกษาได้กำหนดศึกษาในพื้นที่อุทยานแห่งชาติสาละวิน ตำบลแม่คง ตำบลแม่ยวม อำเภอแม่สะเรียง และตำบลแม่สามแลบ อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน

1.3.2 ขอบเขตด้านประชากร

กลุ่มประชากรเป้าหมายที่กำหนดศึกษาประกอบด้วยบุคคลต่างๆ ดังนี้

- 1) นักท่องเที่ยว จำนวน 370 คน
- 2) ผู้นำชุมชนอย่างเป็นทางการ ได้แก่ นายกองค้การบริหารส่วนตำบลหรือ
- 3) ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบล จำนวน 3 คน
- 4) หัวหน้าอุทยานแห่งชาติสาละวิน และเจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติสาละวิน จำนวน 6 คน
- 5) ประธานชมรมธุรกิจนำเที่ยวในท้องที่ จำนวน 1 คน

1.3.3 ขอบเขตด้านเนื้อหา

1) บริบททั่วไป ศึกษาเกี่ยวกับประวัติความเป็นมา ที่ตั้งและอาณาเขต สภาพภูมิประเทศ สภาพภูมิอากาศ ทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญ ประชากรในและรอบเขตอุทยานแห่งชาติสาละวิน และการจำแนกเขตการจัดการอุทยานแห่งชาติ

2) ศักยภาพของอุทยานแห่งชาติสาละวินในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

- ปัจจัยภายใน ได้แก่ ทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ บุคลากร งบประมาณ ความปลอดภัย สิ่งอำนวยความสะดวก ความสามารถในการรองรับ และการจัดการขยะและน้ำเสีย

- ปัจจัยภายนอก ได้แก่ การคมนาคม การมีส่วนร่วมขององค์กรท้องถิ่น และชุมชนท้องถิ่น การประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยว และนักท่องเที่ยว

3) ปัญหาและอุปสรรคในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของอุทยานแห่งชาติสาละวิน

4) วิเคราะห์ทบทวนแนวคิดทฤษฎีและหลักการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

5) นำข้อมูลที่รวบรวมได้ทั้งหมดมาวิเคราะห์เพื่อเสนอแนะแนวทางในการพัฒนาศักยภาพของอุทยานแห่งชาติสาละวินให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ยั่งยืน

1.3.4 ขอบเขตด้านระยะเวลา

การศึกษาครั้งนี้ได้กำหนดระยะเวลาศึกษา ตั้งแต่เดือนธันวาคม 2547 – มิถุนายน 2548

1.4 นิยามศัพท์เฉพาะในการศึกษา

ศักยภาพของอุทยานแห่งชาติสาละวินในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หมายถึง ความพร้อมของอุทยานสาละวิน ในการส่งเสริมเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยพิจารณาจากองค์ประกอบภายใน ซึ่งประกอบด้วย ทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยวกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ บุคลากรงบประมาณ ความปลอดภัย สิ่งอำนวยความสะดวก ความสามารถในการรองรับ การจัดการขยะและน้ำเสีย และองค์ประกอบภายนอก ซึ่งประกอบด้วย การคมนาคม การมีส่วนร่วมขององค์กรท้องถิ่นและชุมชนท้องถิ่น การประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยว และนักท่องเที่ยว

การจัดการท่องเที่ยว หมายถึง การกระทำหรือการดำเนินการใดๆ ต่อแหล่งท่องเที่ยว รวมถึงการวางแผน การดำเนินงาน การประสานงาน การป้องกัน การบำรุงรักษา การพัฒนา รวมถึงการจัดการแก้ไขปัญหาอุปสรรคต่างๆ

ผู้นำชุมชนอย่างเป็นทางการ หมายถึง นายกองกำกับการบริหารส่วนตำบล ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบล ตำบลแม่คง ตำบลแม่ข่ม อำเภอแม่สะเรียง และตำบลแม่สามแลบ อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ทรัพยากรการท่องเที่ยวทางธรรมชาติ หมายถึง สิ่งที่สถานประกอบการท่องเที่ยวประยุกต์ใช้จากความเป็นธรรมชาติของระบบนิเวศ และระบบสังคมของพื้นที่ศึกษา ในที่นี้ธรรมชาติของระบบนิเวศครอบคลุมถึงผลิตภัณฑ์ บริการ และการขายสำหรับอุตสาหกรรมท่องเที่ยว ได้แก่ น้ำตก สภาพทิวทัศน์ สภาพธรรมชาติที่ครอบคลุมระบบนิเวศและความหลากหลายทางชีวภาพ รวมถึงวิถีชีวิตส่วนระบบสังคมครอบคลุมถึงชีวิตชนเผ่า ประเพณี และวัฒนธรรม

เจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติสาละวิน หมายถึง ข้าราชการ ลูกจ้างประจำ พนักงานราชการ และลูกจ้างชั่วคราวที่ปฏิบัติงานในอุทยานแห่งชาติสาละวิน

แหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หมายถึง แหล่งท่องเที่ยวที่ให้ความสำคัญในการจัดการกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยยึดหลักการอนุรักษ์ ไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อทรัพยากรสิ่งแวดล้อมทั้งวัฒนธรรม มีการให้การศึกษาแก่ผู้เกี่ยวข้อง องค์กรท้องถิ่น และชุมชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการและชุมชนมีรายได้จากการท่องเที่ยว